

*Бесараб О. М.,**доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОРЕЛЯЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРАХ

Анотація. У статті зроблено спробу виявити основні аспекти співвіднесеності процесу еволюції жіночого образу в англійській літературі з аналогічним процесом в інших європейських літературах на прикладі творчості Ш. Бронте та Ж. Санд.

Ключові слова: англійська література, французька література, тип, типологія, жіночий образ, еволюція жіночого образу.

Постановка проблеми. Вивченню творчості таких визначних письменниць, як Ш. Бронте та Ж. Санд, присвячена значна кількість наукових праць. Розвиток європейських літератур, переважно кожної окремо, також посідає значне місце в безлічі ґрунтовних літературознавчих досліджень. Значно рідше зустрічаємо наукові доробки, автори яких зацікавлені у вивченні різних аспектів взаємодії європейських літератур. У цьому контексті цікавим видається питання щодо взаємовпливів між різними європейськими літературами, що виявляються на рівні менш глобальних аспектів, взаємовпливів між авторами-представниками різних країн. Центром уваги статті обрано творчість Шарлотти Бронте і Жорж Санд, двох потужних письменниць-жінок, значення яких для літератури, а через неї певною мірою і для розвитку суспільства, зокрема в жіночому питанні, було чималим. Вивчення еволюції жіночих образів у творчості таких значущих авторок, як Ш. Бронте і Жорж Санд, є досить актуальним у контексті суспільно-політичних трансформацій в суспільстві XIX століття, зокрема в умовах виникнення та активного розвитку жіночого руху, поширення ідей фемінізму.

Мета статті – виявлення основних аспектів кореляції еволюції жіночих образів у творчості двох визначних жінок-письменниць європейської літератури Ш. Бронте і Ж. Санд.

Із часів появи на літературному горизонті такої творчої особистості, як Шарлотта Бронте, її життя і творчість досліджувалися вздовж і поперек, спочатку критиками й біографами XIX століття (Е. Гаскелл, О.М. Петерсон), потім дослідниками XX–XXI століть (В. Івашева, Д. Воллер, Дж. Прескотт, І. Васильєва, С. Генієва) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Серед сучасних найбільш ґрунтовними й зацікавленими в багатоаспектному вивченні особистості і творів письменниці вважатимемо К. Александер та О. Соколову [8; 9].

Значна увага приділялася дослідниками видатній творчій особистості французької літератури Жорж Санд, якій присвячені як художні твори на біографічній основі [10], так і безліч літературознавчих праць [11; 12].

На сьогодні особливий інтерес у романтичному мистецтві становить розгляд «жіночої теми». Увага сучасних дослідників до гендерної проблеми, зокрема ролі жінки та її місця в суспільстві, посилюється в першій половині XIX століття – періоді виникнення руху за жіночу рівність, демократизацію в усіх сферах життя, у тому числі й літературі [13; 14].

У контексті вивчення творчості Ш. Бронте періодично згадується ім'я французької письменниці Ж. Санд, при цьому зазначається певний вплив її жіночих образів на героїнь її англійської колеги. Так, дніпропетровська дослідниця Н. Шрейдер ставила Ш. Бронте в один ряд із найбільш талановитими творцями романтичного роману В. Гюго та Жорж Санд [15, с. 8]. О. Соколова вбачає спільні романтичні риси в центральних героїнь Ш. Бронте і Ж. Санд, серед яких протест і бунтарство.

Крім того, спираючись на інформацію з біографічних джерел, можемо стверджувати, що Шарлотта Бронте захоплювалася творами Жорж Санд, уважаючи її разом із Теккереем своїми вчителями в літературній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що ж спільного є у творчості цих двох письменниць, які точки перетинання ми можемо знайти в їхньому світосприйнятті, творчій манері?

Насамперед це жінка, яка посідає чільне місце в будь-якому творі і Ш. Бронте, і Ж. Санд. Ця жінка переважно страждає від нестачі свободи, від пригноблення її людських прав і намагається будь-що вирватися з полону суспільних та внутрішніх обмежень, реалізувати себе як особистість. Байдужі до матеріального, улюблені героїні обох письменниць наділені багатим внутрішнім світом, який і є головним предметом вивчення й зображення у Ш. Бронте і Ж. Санд. Саме психологію героїнь, мотивацію їхніх дій, почуттєвих поривань досліджують у своїх творах письменниці.

Щодо жіночих образів в обох письменниць, їх еволюції упродовж творчого шляху, то, згідно з романтичною традицією, за якою весь твір концентрується навколо зображення пристрасті, романам Ш. Бронте (особливо «Джейн Ейр»), як і прозі Ж. Санд, притаманні бурхлива емоційність, ліризм, поетизація почуття. Жіночі типи, репрезентовані в одному з перших юнацьких творів Бронте «Мерієн проти Зенобі», схожі з романтичними героїнями Ж. Санд, Д. Байрона, П. Шеллі, В. Скотта за своїм емоційним насащенням, розумінням життєвих цінностей – щастя в коханні, заради якого можна пожертвувати життям. На ранньому етапі своєї літературної творчості Ш. Бронте наслідує романтичні канони, у зображенні героїнь, як і Ж. Санд, особливу увагу приділяючи чуттєвому складнику їхнього життя, опису бурхливих пристрастей. Це образи-символи вільного духу, емоційної та інтелектуальної свободи. У їх змалюванні ще немає тієї соціальної конкретики, що буде притаманна зрілим героїням Ш. Бронте, і саме через це жіночі образи раннього творчого доробку юної авторки є незвичними для традиційного сприйняття її творчості.

І Ж. Санд, і Ш. Бронте вважали очевидною гендерну рівність, а отже, не шукали доказів цього. Близькими образами є Джейн Ейр і Консуелло. Героїні простого соціального походження, вони наділені творчими здібностями, високими моральними принципами, працелюбством і прагненням до свободи й рівності в коханні, у самовизначенні.

Наслідуючи Ж. Санд, Ш. Бронте ставить у центр своїх романів сім'ю, домашнє життя. Як і французька письменниця, вона концентрує увагу на внутрішньому світі героїні, її свідомості, на пригодах, непомітних сторонньому погляду. Однак, на відміну від Жорж Санд, котра зосереджувалася на основних подіях, Шарлоту Бронте привертають деталі, що розкривають внутрішнє життя героїв. Обидві ж романістки шукають і висвітлюють приховані багатства, закладені в душі людини.

Ш. Бронте підхоплює тему бунту, яку висунула Жорж Санд: щоб відстояти право на незалежність, самобутність, потрібно боротися. Ця тема посідала значне місце вже в перших романах Ж. Санд, зокрема в «Індіані» героїня повстає проти авторитарних форм, побудованих на насильстві, відкритому пануванні. Індіана повстає проти деспотизму чоловіка. Під час боротьби зростає внутрішня краса у пригніченої раніше жінки. Ш. Бронте розвиває жоржсандівську тему протесту проти деспотизму й будь-яких форм придушення особистості, зазіхань на її свободу, відкидає смирення перед жорстокістю і деспотизмом, закликаючи боротися за свої людські права.

Подібно до Жорж Санд, Шарлотта Бронте вважає щастя й незалежність споконвічним правом особистості. Героїні протестують, бунтують проти всього, що заважає ствердженню особистості, що лімітує свободу. Кожна своїм шляхом, але вони борються проти гноблення. За силою духу більшість головних героїнь Ш. Бронте схожі на Лелію, героїню однойменного роману Жорж Санд, сильну жінку, яка відкидає кохання як швидкоплинну насолоду, долає негаразди і знаходить розраду в корисній діяльності. Такими самими є Джейн Ейр і Люсі Сноу. За силою характеру волі вони не поступаються оточуючим їх чоловікам. Їм властиві суворість, мужність, непохитність. Але вони абсолютно природні, а їхні дії характеризуються глибоким внутрішнім світом, наповненим моральними переконаннями й непохитною волею.

У творах Ш. Бронте завжди перемагає здоровий глузд або ж почуття урівноважуються із розумом завдяки сприятливому збігу обставин. У цьому сенсі Ш. Бронте розходиться із французькою романісткою. Відводячи почуттям велике місце в житті людини, письменниця, однак, уважає, що необхідно керуватися аргументами розуму, навіть незважаючи на палкі почуття і вразливість душі.

Традиційні для Ж. Санд лагідні романтичні героїні, чутливі до хворобливості, прекрасні вишуканою романтичною красою, які гинуть не витримавши випробувань почуття, у Ш. Бронте зустрічаються, але лише в перших юнацьких творах. У зрілих же романах письменниці немає місця подібному. Навпаки, бідна, зовнішньо непримітна Джейн має норовистий характер, гострий язик і почуття власної гідності. Найважливішою для Ш. Бронте є внутрішня краса героїні, а контраст із зовнішньою оболонкою лише підкреслює особливість, неповторність і яскравість внутрішнього світу героїні. Саме завдяки власній духовній силі, Джейн, як більшість центральних героїнь Ш. Бронте, уникає безпорадності більшості романтичних героїнь, зокрема Індіани, Валентини Ж. Санд, вона спроможна обходитись без захисників, беручи на себе відповідальність за своє життя. Як справедливо зазначають дослідники (О. Соколова), героїня Бронте має внутрішню свободу й захищає її, а героїні Ж. Санд лише прагнуть її отримати.

Різний і характер протесту обох героїнь. Так, протест Індіани, Валентини, Лелії та інших героїнь Санд має бунтарський, революційний характер: її герої бунтують проти всього світу

– свого класу, середовища, проти «господарів життя», цивілізації. Вони шукають нове життя, нові стосунки між людьми й, переконавшись у марності пошуків, нерідко приходять до самогубства. У Ш. Бронте більш тверезий погляд на межі незалежності. Її героїня не обурюється на весь світоустрій, обмежуючись протестом проти конкретних виявів несправедливості. Вона відстоює свою незалежність від конкретних посягань (Рідов, Рочестера).

Цікавим видається ще один аспект, який поєднує двох значених нами авторок. Це – чоловічий псевдонім. Найвідоміший роман Ш. Бронте «Джейн Ейр» спершу був виданий під чоловічим псевдонімом Керер Белл і став однією з найбільш популярних книг в Англії поряд із романами «Домбі й син» Діккенса та «Ярмарок марнославства» Теккерея. Суперечки щодо статі й особи автора роману були палкі та переважно далекі від істини. Отже, і в цьому аспекті, а також завдяки спільності проблематики творчості письменниць Ш. Бронте справедливо визначали як «англійську Жорж Санд».

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, доходимо таких висновків щодо кореляцій у розвитку жіночого образу в Ж. Санд і Ш. Бронте.

Звичайно ж, особистість і твори Жорж Санд вплинули певним чином на становлення Бронте-письменниці. Насамперед це стосується розкриття душевного життя героїні, її духовної краси, внутрішньої сили, що ховається за непоказним виглядом. Гостре почуття справедливості, бунтарство, люта боротьба за незалежність, свободу духу й рівність зближують героїнь французької та англійської письменниць. Їх об'єднує особлива увага до життя душі, до сфери почуттів, у якій найкраще виявляється сутність героїні. Така увага визначила зростання психологізму у творчості Ш. Бронте останніх років.

Центральним образом більшості творів Ш. Бронте, як і Ж. Санд, є жінка, яка, страждаючи від пригноблення її свободи, намагається її здобути.

На ранньому етапі своєї літературної творчості Ш. Бронте наслідує романтичні канони. Жіночі типи, репрезентовані в ранніх творах, схожі на героїнь романтиків, зокрема Ж. Санд, за своїм емоційним наповненням, розумінням життєвих цінностей, любовними переживаннями. Тема бунту, романтичної мрії героїнь, поетизація почуття, емоційність і ліризм, властиві романам письменниці, свідчать про використання Шарлоттою Бронте прийомів романтичного писання.

Взаємодія романтизму й реалізму в поетиці творів письменниці, що властива, на думку літературознавців, реалізму середини XIX століття, безумовно, є і специфічною індивідуальною рисою творчого методу Ш. Бронте. Її жіночі образи створені в межах кореляції двох естетичних систем. Але якщо в ранніх жіночих типах домінує романтична складова, то в зрілих – переважає реалістична система координат, у якій, проте, мають місце прийоми романтичного конструювання героя.

Періоди використання чоловічого псевдоніма, хоча для Ш. Бронте лише на початку письменницької діяльності й під впливом обставин, були в біографії обох письменниць.

«Жіноче питання» у творчості Ш. Бронте набуває національного колориту, відображуючи специфіку англійської ментальності, консервативної за своєю сутністю й через це обережної щодо радикального перегляду системи усталених морально-етичних норм. І тому, на відміну від розкутих, вільних від будь-яких забобів і світських обмежень героїнь Ж. Санд, жінки Ш. Бронте не готові зруйнувати ідеал родини,

законних шлюбних зв'язків, навіть якщо все це руйнує особистість і їхні життя.

Безумовно, героїня Ш. Бронте, як і сама авторка, ще не готова кинути сміливий виклик англійському суспільству з укоріненими патріархальними нормами, а свобода й «новизна» жіночих образів творів Ш. Бронте, на відміну від інших англійських героїнь означеного періоду, полягає в прагненні вибороти право жінки на освіту, інтелектуальний розвиток, професію, право на рівність із чоловіком у певних базових аспектах буття. Жінка у творчості Ш. Бронте – людина волелюбна, незалежна, рівна чоловікові за інтелектом і силою характеру. У цьому аспекті очевидним є зв'язок творчості письменниці із XVIII століттям, епохою Просвітництва, з поглядами М. Волстонкрафт і М. Шеллі, Ж. де Сталь і Ж. Санд.

Література:

- Gaskell E. The life of Charlotte Bronte / E. Gaskell. – L. : Smith, Elder & Co., 1857. – Vol. 1–2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lang.nagoya-u.ac.jp/~matsuoka/EG-Charlotte-1.html>.
- Петерсон О.М. Семейство Бронте (Керрер, Эллис и Актон Белль) / О.М. Петерсон. – СПб. : Тип. И.Н. Скороходова, 1895. – 232 с.
- Ивашева В.В. Затворница Хоуорга (Шарлотта Бронте, 1816–1855) / В.В. Ивашева // Ивашева В.В. Век нынешний и век минувший: английский роман XIX века в его современном звучании / В.В. Ивашева. – М., 1990. – С. 250–301.
- Waller D.G. Angel or vampire – the portrayal of women's morality and sensuality in 'Jane Eyre' / D.G. Waller [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/waller1.html>.
- Prescott J. Jane Eyre: A romantic exemplum with a difference / J. Prescott // Twelve Original Essays on Great English Novels / ed. Ch. Shapiro. – Detroit : Wayne State Univ. Press, 1960. – P. 87–102.
- Васильева И.Н. И обернулась смерть бессмертием своим / И.Н. Васильева // Шарлотта Бронте and Another Lady. Эмма: роман. – М. : ВГБИЛ им. М.И. Рудомино, 2001. – С. 3–12.
- Гениева Е.Ю. Жемчужины в короне / Е.Н. Гениева // Эти загадочные англичанки: Элизабет Гаскелл, Вирджиния Вулф, Мюриэл Спарк, Фэй Уэлдон пишут о сестрах Бронте, Мэри Шелли, Джейн Остен. – М. : Прогресс, 1992. – С. 5–13.
- Alexander Chr. The art of the Brontës / Chr. Alexander, J. Sellars. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 510 p.
- Соколова Е.А. Традиции романтизма в творчестве Ш. Бронте :

дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.05 / Е.А. Соколова ; Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. – Санкт-Петербург, 1995. – 185 с.

- Моруа А. Лелия, или жизнь Жорж Санд / А. Моруа. – М. : Правда, 1990.
- Кафанова О.Б. «Индиана» Жорж Санд: текст и контекст / О.Б. Кафанова // Художественное сознание и действительность. К 100-летию со дня рождения чл.-корр. АН СССР, доктора филол. наук, проф. Б.Г. Реизова : межвуз. сб. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2004. – С. 67–82.
- Кафанова О.Б. Жорж Санд в биографическом дискурсе И.С. Тургенева / О.Б. Кафанова // Спасский вестник 15. – Спасское-Лутовиново, 2008. – С. 95–105.
- Auerbach N. Communities of Women: an idea in fiction / N. Auerbach. – Cambridge ; Massachusetts : Harvard University Press, 1978. – 222 p.
- Демидова О.Р. Женское творчество и литературный канон русского зарубежья / О.Р. Демидова // Российские женщины и европейская культура : материалы V конференции, посвященной теории и истории женского движения. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С. 144–145.
- Шрейдер Н.С. Из истории зарубежной литературы 1830–1840-х гг. : [лекции для студентов филологического факультета 3 курса] / Н.С. Шрейдер. – Днепропетровск, 1968. – 72 с.

Бессараб Е. Н. Некоторые аспекты соотносительности эволюции женского образа в европейских литературах
Аннотация. В статье предпринята попытка выявить основные аспекты соотносительности процесса эволюции женского образа в английской литературе с аналогичным процессом в других европейских литературах на примере творчества Ш. Бронте и Ж. Санд.

Ключевые слова: английская литература, французская литература, романтизм, тип, типология, женский образ, эволюция женского образа.

Besarab O. Some aspects of correlation of female images evolution in the European literatures

Summary. In the article we made an attempt to identify main aspects of correlation of evolution of female images in English literature with that process in other European ones, on the example of creative works by Ch. Bronte and G. Sand.

Key words: English literature, French literature, romanticism, type, typology, female image, evolution of the female image.